

COMENTARIUL LUI TEOFIL CORYDALEU LA FIZICA ARISTOTELICĂ (I)

Șerban N. Nicolau

Comentariul lui Teofil Corydaleu¹ la *Physica* lui Aristotel este cuprins în volumul Ευφοδο" φυσικη" αἰροαστεω" κατὰ Ἀριστοτελεην (*Cursuri introductive la Fizica lui Aristotel*)². Cu ajutorul financiar al lui Chrysanthe, Arhiepiscop de Cipru, și prin grija arhimandritului Kyprianos al Ciprului, volumul a fost tipărit la Veneția în 1779 la tipografia grecească Glykis. Având peste 600 de pagini, lucrarea

¹ Teofil Corydaleu reprezintă, după cum spunea Constantin Noica, *ultimul mare comentator aristotelic de inspirație greacă* (cf. C. Noica, *Avant-propos*, în *Theophile Corydaleu, Introduction à la logique*, Bucurest, 1970, p. IX). Născut la Atena către 1570, unde primește instrucția elementară, pleacă, potrivit modei vremii în materie de studii, în 1600, în Italia, mai întâi la Colegiul Grec „Sf. Athanasie” din Roma, pe care-l părăsește în 1606 mergând la Universitatea din Padova, unde studiază medicina și filosofia. Aici îl are ca maestru pe cel mai important neoaristotelician italian al timpului, Cezare Cremonini, iar în 1613 devine doctor în filosofie și medicină al Universității din Padova. Pleacă la Atena unde predă filosofia până în 1620, apoi în Kephallonia tot ca profesor de filosofie, iar în 1621 la Zante în aceeași calitate. În 1622 este invitat de patriarhul Kiril Loukaris la Constantinopol. Aici devine slujitor al bisericii ortodoxe și exarh al Patriarhiei Ecumenice, calitate în care primește o misiune la Veneția în 1623. Revine în 1624 la Zante în calitate de exarh al Patriarhiei. În 1625 poate fi regăsit ca dascăl de filosofie și dragoman al Patriarhiei din Constantinopol până în 1628, când revine la Zante unde predă din nou filosofia până în 1636. Atunci este invitat tot de către patriarhul Kiril Loukaris să predea filosofia la Academia Patriarhală din Fanarul Constantinopolului, devenind rectorul acesteia. În 1640 este uns arhiepiscop la Naupacta și Arta, părăsind în 1641 Constantinopolul pentru a se stabili la Arta până în 1642 când renunță la toate funcțiile bisericești și revine ca profesor de filosofie la Atena pentru a treia oară până la moartea sa în 1646 (cf. Cléobule Tsourkas, *Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'oeuvre de Théophile Corydalée (1570–1646)*, II-e éd. révisée et complétée, Thessalonique, Institute for Balkan Studies, 1967, p. 33–80). Teofil Corydaleu este grecul care readuce filosofia la începutul secolului al XVII-lea în bătrâna Eladă după amorfirea care a urmat cuceririi la 1453 a Constantinopolului de către turci. Odată cu aceasta se produce și revigorarea spirituală laică a spațiului balcanic prin iradierea produsă de elevii și discipolii lui din academia constantinopolitană, revigorare de care au avut din plin parte mai ales Principatele Române prin cele două Academii Domnești înființate la București și Iași către 1700, devenind în scurt timp renumite în tot Orientul european, și unde programa de învățământ superior era constituită pe scheletul cursului complet de neoaristotelism corydaleean predat de elevii discipolilor direcți ai lui Teofil Corydaleu.

² Teofil Corydaleu, *Cursuri introductive la Fizica lui Aristotel*, Veneția, 1779 va fi citată în continuare Corydaleu, *Physica*. Edițiile venețiene ale operelor lui Corydaleu fiind la fel de rare ca și manuscrisele corydaleene, citatele se fac după numeroasele citate în greacă din lucrarea lui Cleobulos Tsourkas (vezi n. 3).

analizează și comentează fizica lui Aristotel, numită deopotrivă și filosofie secundă sau filosofie naturală³.

Înainte de comentariul propriu-zis al textului *Fizicii*, Corydaleu face o introducere în filosofia generală aristotelică prin două chestiuni preliminare. Prima chestiune este *determinarea locului fizicii* în clasificarea generală a științelor. Trebuie spus de la început că Aristotel este un creator și un clasificator al științelor, primul care a conceput știința într-o cuprindere enciclopedică și primul care a căutat un principiu de clasificare completă a cunoștințelor. Aristotel clasifică științele în *practice, productive și teoretice*. *Practică* este știința care pornește de la *activitate sau înfăptuire* (πραξι), considerând-o în sine însăși independent de rezultatul ei exterior și nu are drept scop decât acțiunea interioară sau *buna conduită* (ευπραξια). Aristotel rânduiește *etica și politica* între științele practice. *Productivă, creatoare sau poetică* este știința care pornește de la *creație sau producție* (ποιησι) și are drept scop crearea unei opere exterioare agentului. *Poetica și retorica* sunt științe productive. *Teoretică* este știința care pornește de la contemplație (θεωρια) și are drept scop căutarea pur speculativă a adevărului. Aristotel consideră că există trei științe teoretice: *matematica, fizica și teologia*. Teologia mai este numită și *filosofia primă* sau *metafizică*, iar *fizica* mai e numită și *filosofia secundă* sau *filosofie naturală*. Prin urmare, potrivit lui Aristotel, fizica este o știință teoretică, acestea fiind singurele de fapt care pot purta cu îndreptățire numele de știință. A doua chestiune este *importanța filosofiei* în genere și ce înseamnă ea pentru colectivitățile umane și indivizii acestora. Tema apare frecvent în comentarii, așa cum este de pildă în prefața *Logicii*. Prea puțina prețuire pe care o acordă filosofiei puternicii zilei nu înseamnă că ea n-a ajuns la maturitate sau că și-a pierdut antica vocație de-a contribui la fericirea oamenilor⁴.

Cum se poate, se întreabă în continuare Corydaleu, să dobândești o temeinică instrucție filosofică? Pe lângă o serie de calități obligatorii, cum ar fi o inteligență deosebită, ușurința exprimării și puterea de a-ți domina pasiunile, nevoile și dorințele, discipolul trebuie să fie mai ales *inspirat de către zei spre iubirea de Filosofie* (ενθουν τε ειλαι τω/προς Φιλοσοφικων ερωτι)⁵. Profesorul, pe de altă parte, trebuie să aibă experiență și să fie expert în doctrinele filosofiei, iar înainte

³ Cf. Cleobulos Tsourkas, *Începuturile învățământului filosofic și gândirii libere în Balcani. Viața și opera lui Teofil Corydaleu (1563–1646)*, traducere din franceză și greacă veche după prima ediție (București, 1948, apărută sub egida Institutului de Studii și Cercetări Balcanice), note și indexuri de Șerban N. Nicolau, Craiova, Editura Aius, 2011, p. 88; a II-a ediție, revăzută și completată, a apărut la Salonic în 1967, sub egida Institutului de Studii Balcanice (vezi n.1); citată în continuare *Les debut*, ed. a II-a.

⁴ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 1: „Εἰ δὲ σμικρον ταυτης φροντιζουσιν οἱ μὲν τῶν πολλῶν προισταμενοι οὐ παρα τουτων της οικειας εκεινης αξιως εκπειτωκεν” (*trad. n.*: „Dar, dacă cei care sunt asezați acum în fruntea celor mulți se preocupă [prea] puțin de aceasta (de filosofie – n.n.), nu înseamnă, contrar acestor lucruri, că ea nu ajunsese la maturitatea proprie acelei demnități”).

⁵ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 2: „... δεῖ γαρ τον ακροατην ... μη δουλευειν παθεσιν, θυμου και επιθυμιαις ... ενθουν τε ειλαι τω/προς Φιλοσοφικων ερωτι” (*trad. n.*: „...într-adevăr, discipolul trebuie... să nu fie sclavul pasiunilor, nevoii și dorinței ... și să fie inspirat de către zei spre iubirea de Filosofie”).

de toate să țină la loc de cinste adevărul (και του παντος τιμάν την αληθειαν)⁶. „Cât despre Corydaleu – spune Cleobulos Tsourkas –, el nu numai s-a conformat tuturor acestor principii, dar a făcut din ele *credo*-ul vieții sale”⁷.

Cu privire la locul filosofiei între științe, este evident că ea face parte dintre cele teoretice, *al căror scop este adevărul* (γάρ τελος αληθεια)⁸, spre deosebire de științele practice, al căror scop este acțiunea (πραξι”). Filosofia, spune Corydaleu încercând o definiție neconvențională a ei, este *cunoașterea lucrurilor divine și omenești* (ταυτην γνωσιν ειναί θειων τε και ανθρωπινων πραγματων), capabilă să împlinească spiritul omenesc și să fie protectoare potrivit esenței fericirii⁹.

Deși din punct de vedere peripatetic științele se împart, așa cum s-a spus mai sus, în teoretice, practice și poetice, Corydaleu face în continuare o comparație doar între cele teoretice, pornind de la faptul că fizica este într-adevăr o știință teoretică, și științele practice. El consideră că *teoria* (θεωρια) este mai apropiată de divin și mai elevată decât *acțiunea practică* (πραξι”), ceea ce duce la *superioritatea* filosofiei teoretice față de filosofia practică. Cea practică duce la dobândirea fericirii în viața practică, pe când cea teoretică duce la fericire prin studiu, reflecție și gândire, ceea ce constituie binele suprem în viața unui om¹⁰.

Pe de altă parte, superioritatea filosofiei teoretice față de filosofia practică se manifestă și în planul exactității. Obiectul filosofiei teoretice sunt noțiunile necesare, obținute prin mijlocirea demonstrației exacte, ceea ce nu se întâmplă în cazul filosofiei practice, căreia aceste noțiuni necesare nu-i aparțin¹¹. Asupra

⁶ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 3: „... εμπειρον ειναί (τον διδασκαλον) και τριβωνα των εν φιλοσοφια/δογματων ... την κρισιν αβεβαιαστον διασωζειν ... και του παντος τιμάν την αληθειαν” (*trad. n.*: „...[dascălul] să fie cu experiență și expert în doctrinele Filosofiei ... să conserve până la capăt fidel judecata incoruptibilă ... și între toate să țină la loc de cinste adevărul”).

⁷ Cl. Tsourkas, *op. cit.*, p. 188.

⁸ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 4: „... ὁρθως δ' εχει καλεσαι την φιλοσοφιαν εριστημην της αληθειας θεωρητικη/θεωρητικης μεν γαρ τελος αληθεια, πρακτικης δε:εργον” (*trad. n.*: „...Cu îndreptățire este numită Filosofia știință teoretică a adevărului. Căci scopul celei teoretice este adevărul, pe când al celei practice este opera”).

⁹ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 5: „Δοκει' μεντοι τελωτερον υπογραφεσθαι, ει-γε φαιημεν ταυτην γνωσιν ειναί θειων τε και ανθρωπινων πραγματων του ανθρωπινου νους τελειωτικην και της κατ' ουσιαν ευβαιμονιας προξενον” (*trad. n.*: „Ar părea firesc [ca filosofia] să-și înscrie numele într-un fel mai desăvârșit dacă ni s-ar spune că această cunoaștere este a lucrurilor divine și omenești, capabilă să împlinească spiritul omenesc și protectoare potrivit esenței fericirii”).

¹⁰ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 6-7: „... θειωτερον εστι και υψηλωτερον η θεωρια της πραξεως ... οδον ουκ τα:θειά των ανθρωπινων υπερβεβηκε, τοσουτον η θεωρητικη της πρακτικης υπερεχει ... ημεν πρακτικη την εν τη/πραξει ποριζεται ευβαιμονιαν, η δε θεωρητικη την κατα: θεωριων, (ηδεις) τελειωτατη εν βιω/ανθρωπου, (και δι' αυτης) οικειουσθαι ημιν τω/θεω” (*trad. n.*: „...teoria este mai apropiată de divin și mai elevată decât acțiunea practică (praxis-ul, n.n.) ... deci, cu cât cele divine au depășit pe cele omenești, cu atât [filosofia] teoretică tinde să se ridice deasupra celei practice ... și, pe de o parte, cea practică își procură fericirea prin acțiunea practică (praxis – n.n.), cea teoretică, pe de altă parte, în acord cu teoria, (tocmai cea care este) cea mai desăvârșită în viața omului, (și prin intermediul ei) fiind noi uniți cu Dumnezeu”).

¹¹ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 9: „... ακριβεστερα εστι της πρακτικης η θεωρητικη και γαρ περι:τα:ανγκαία ενστι και δι' ακριβους αποδειξεως ποριζεται, οδερ ουκ υπαρχει τη/πρακτικη/” (*trad. n.*: „...este mai exactă [filosofia] teoretică decât cea practică și într-adevăr ea se ocupă de [noțiunile] necesare și care sunt furnizate prin mijlocirea demonstrației exacte, tocmai cea care nu aparține intrinsec [filosofiei] practice”).

convingerii lui Corydaleu că filosofia teoretică și preocupările legate de ea trebuie să prevaleze asupra filosofiei practice și a utilitarismului nu poate exista nicio îndoială, convingere pe care, de altfel, el o împarte cu toți gânditorii epocii¹².

Punându-se problema *întâietății între disciplinele diverse*, precum fizica, matematica, teologia, morala, metafizica, Corydaleu susține, contrar părerilor celorlalți peripateticieni, că este *fizica*, al cărui obiect este format din lucrurile materiale și lucrurile sensibile (περι;εἰσυλλων και;αἰσθητων πραγμων) care sunt cunoscute cel mai bine, dat fiind apropierea de simțurile noastre¹³.

În altă ordine de idei, Cleobulos Tsourkas¹⁴ susține că aici Corydaleu enunță înaintea lui Comenius¹⁵ un principiu fundamental al pedagogiei moderne, anume faptul că orice cunoaștere trebuie să plece de la cele mai cunoscute la cele necunoscute (αἴτιο;δε;των γνωριμωτερων αρχεσθαι δευν).

În încheierea acestui prin capitol introductiv, Corydaleu se referă la încă patru *chestiuni preliminare* privitoare la fizică: a) *valoarea și utilitatea* fizicii, b) *obiectul cercetărilor* de fizică, c) *statutul de știință* al fizicii și d) *diviziunile* fizicii¹⁶.

Corydaleu expune la început cele *trei* mari teorii contemporane lui care circulau în legătură cu obiectul fizicii. *Prima grupă* dintre ele susținea că obiectul fizicii constă din explicarea diverselor accepții ale acestui termen și a *substratum-ului material și formal* al lucrurilor. Prin *substratum* sau *subiect material* (υποκειμενον υλικον) se înțelege lucrul însuși care formează obiectul de studiu, iar prin *substratum formă* (υποκειμενον ειδικον) se înțelege maniera în care aceste lucruri sunt studiate. Corydaleu crede, cu îndreptățire, că aici e mai degrabă o diferențiere pe baze logice și mai puțin fizice, ceea ce a și provocat numeroase controverse între gânditorii moderni (οι υνεωνεροι)¹⁷. *A doua grupă* de teorii consideră că obiectul fizicii îl formează *ființa mobilă*, adică ființa înzestrată cu capacitatea de a se mișca (το;κινητον ον). *A treia grupă* de teorii consideră că obiectul fizicii îl constituie *esența mobilă* (κινητηουσιω)¹⁸.

Potrivit lui Corydaleu, ceea ce Aristotel numea¹⁹ *știința despre natură* (ηπεριφυσεω" εἰσιστημα), *cunoașterea despre natură* (ηπεριφυσεω" ιστορια), adică ceea ce modernitatea numește acum *fizică* are drept obiect studiul *corpurilor fizice* (αυφυσικαιφωματα) și a modificărilor lor (ταφραθη) care conțin în ele un

¹² Cf. Cl. Tsourkas, *op. cit.*, p. 189.

¹³ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 18: „(Η Φυσικη περι;εἰσυλλων και;αἰσθητων πραγμων (αἰσχολεται), αἰερ ημιν και; γνωριμωτερα και; προσεχη'ταις αἰσθησεσιν, αἴτιο; δε; των γνωριμωτερων αρχεσθαι δευν” (trad. n.: „(Fizica se ocupă) de lucrurile materiale și lucrurile sensibile, tocmai cele care ne sunt mai cunoscute și apropiate simțurilor noastre, de la cele mai cunoscute trebuind să înceapă [cunoașterea]”).

¹⁴ Cf. Cl. Tsourkas, *op. cit.*

¹⁵ Ioan Amos Comenius (1593–1670) a fost filosof, gramatician și mai ales pedagog ceh.

¹⁶ Cf. Cl. Tsourkas, *op. cit.*

¹⁷ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 25: „Διεξοδικωτερον οι υνεωνεροι λογομαχοουσιν” (trad. n.: „Filosofii mai noi au dispute verbale într-o manieră mult mai amplă”).

¹⁸ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 26–27.

¹⁹ Cf. Aristotel, *Phys.*, I (A), 1, 184a14–15; *De caelo*, I (A), 1, 268a1; *De caelo*, III (Γ), 1, 298b2.

început al schimbării. Prin urmare, Corydaleu se raliază poziției lui Aristotel, întărită și de comentatorii lui greci, potrivit căreia obiectul fizicii este *corpul fizic* (το φυσικοῦ σώμα sau το φυσικὸν εἶδος) aparținând *lucrurilor născute prin natură* sau *substanțelor naturale* (αὐφυσικαῖα εἶδη), spre deosebire de *lucrurile nenaturale, produse sau făcute* (τα τεκταμένα). Dacă lucrurile *naturale* își au principiul (ἀρχὴν) *în sine* și acesta este *natura* (ἡ φύσις), lucrurile *făcute* își au principiul *în afara lor*. Corydaleu exclude deopotrivă dintre obiectele fizicii corpurile matematice și substanțele imateriale (ἀβλοῖα εἶδη), care fac obiectul metafizicii²⁰. În ultimă instanță, *corpul fizic*, adică ceea ce numește sinonimic Corydaleu το φυσικοῦ σώμα sau το φυσικὸν εἶδος este ceea ce există în natura sau ființările naturale (τα φυσικὰ οὐτὰ) compuse din materie și formă²¹. „Natura – spune Corydaleu – are tot atâtea corpuri câte sunt compuse din materie și formă”²².

Asupra posibilității cunoașterii lucrurilor din natură, cu alte cuvinte asupra posibilității fizicii ca știință, contestările au început încă din Antichitate odată cu Heraclit, pentru care totul este o permanentă curgere și devenire, sau cu Platon pentru care corpurile materiale sunt schimbătoare și trecătoare spre deosebire de idei, singurele invariabile. Pentru peripateticul Corydaleu, în schimb, *esențele materiale* (αι λευλοὶ οὐτὰ) și *afecțiunile acestora* (τα τουτων παθη) nu trebuie demonstrate de către știință, precum cele care nu există²³. Contestatții vin și de la filosofii contemporani lui Corydaleu, așa-zisii *filosofi mai noi* (οι νεωτεροι), care nu admit că se pot cunoaște corpurile fizice, întrucât principiile filosofiei aristotelice ar fi false. Peripatetismul aristotelic consideră că materia primă este eternă (αίδιο), fără generare și distrugere, iar mișcarea sau mobilitatea în general este asemănătoare esențelor imateriale (νοεραὶν οὐτὰ), adică fără început (ἀναρχο) și fără sfârșit, în afara timpului (ἀχρονο). Ceea ce înseamnă că nu emană de la Dumnezeu, așa cum spune Sfânta Scriptură și deci nu pot fi decât false.

Corydaleu răspunde la aceste întâmpinări de pe pozițiile neoaristotelismului său, arătând că ceea ce există în natură, adică ființările sau corpurile naturale (τα φυσικὰ οὐτὰ) pot fi examinate *într-un dublu fel*. Într-un *prim fel*, examinat precum un corp natural posedând toate determinațiile rezultate din circumstanțele materiale pe care le cuprind și prin reunirea diferitelor accidente, caz în care el se găsește într-o mișcare și schimbare permanentă, într-o curgere neîntreruptă. Într-un *al doilea fel*, examinat într-o manieră mai general detașată prin natură de circumstanțele materiale, sau *in abstracto*, cum spune Cleobulos Tsourkas²⁴, caz în care sunt examinate dincolo de curgerea accidentelor prin abstractizarea circumstanțelor în esență. Omul, de pildă, cu exemplul lui Corydaleu, „rămâne om

²⁰ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 26–27.

²¹ *Ibidem*, p. 37–38.

²² Corydaleu, *Physica*, p. 38: „φυσικὸν εἶδος οὐτὰ εἶδη καὶ εἶδος συγκρίνεται” (*trad. n.*: „natura are tot atâtea [corpuri] câte sunt compuse din materie și formă”).

²³ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 40: „αι λευλοὶ οὐτὰ καὶ τα τουτων παθη δια την συνεχειαν της μεταβολης, ἀναποδεικτα εἰςστημη, ὡς μη οντα” (*trad. n.*: „esențele materiale și afecțiunile acestora prin continuitatea schimbării nu au nevoie să fie demonstrate de știință, precum [ființările] care nu există”).

²⁴ Cf. Cl. Tsourkas, *op. cit.*, p. 192.

și definiția lui poate fi totdeauna aceeași și calitățile sunt totdeauna urmărite îndeaproape de către gândire, aceleași calități fiind ale acelorași oameni, din cauză că și cunoașterea schimbării lor și a mișcării deopotrivă rămâne totdeauna aceeași. Iar cunoașterea este îndreptată către știință”²⁵. Astfel, potrivit lui Corydaleu, cercetând lucrurile conform celui de-al doilea fel, căci și cunoașterea mișcărilor și transformărilor unui corp pot fi obiectul unei științe, cunoașterea astfel dobândită duce la știință.

Potrivit aristotelismului, principiile unei științe în genere au un rol fundamental în definirea și edificarea ei. „Într-adevăr – spune Aristotel –, există știință atunci când într-un anume fel există convingerea și principiile sunt cunoscute într-un fel determinat, căci dacă ele nu sunt mai bine cunoscute decât concluzia, atunci vom avea știință potrivit accidentului”²⁶. Din punctul de vedere al cunoașterii în genere, principiile unei științe trebuie să fie evidente și necontestate, spune Corydaleu, cercetate în profunzime prin cunoaștere fizică, precum sunt de exemplu principiile privind știința fizicii. Chiar dacă potrivit altui fel de a vedea lucrurile există învățături diferite în dezacord cu știința fizicii, acest lucru nu face să dispară exactitatea științei fizicii, ci dovedește doar slăbiciune omenească. Căci nu e necesar, spune Corydaleu în finalul pledoariei sale pe această temă, ca toate argumentele de care se slujește întreaga știință să fie demonstrații²⁷.

²⁵ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 41: „Τὰ φυσικὰ ὄντα διχῶς εἰδέσθαι θεωρεῖσθαι· ἢ ὡς εἶναι· καὶ καθ' ἑκάστα τὰς ὑλικαῖς περιστασεῖς περιεχόμενα καὶ τῆ/ συνδρομῆ/ διαφορῶν συμβεβηκότων ὀφίζόμενα ... (ἢ) θεωρεῖται τῆ/φυσικῆ καθολικώτερον γυμνα· ὑλικῶν περιστασεων ... Καὶ τὰ μὲν πρῶτα κινεῖται ἀεὶ καὶ μεταβάλλεται γεννα/καὶ φθιπέται καὶ εἰς τιν εἰς διηκεῖ· ῥῆ/τε καὶ ἀπορορῆ/θεωρούμενα δὲ κατ' ἀφαιρέσιν τῶν περιστασεων, ἢ-τε οὐσίᾳ τούτων καὶ ὄβᾳ αὐτῆ/ἀμῆκει, κινήσεις, μεταβολῆν γενεσίς καὶ φθορά· ἀμεταβλητός διαμνεῖ. Ὁ γὰρ ἀνθρώπος διαμνεῖ ἀνθρώπος καὶ τὸν αὐτὸν ὀρίσμον ἀεὶ εἰδεχεται καὶ τὰ παθη ἀεὶ παρακολουθεῖ τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις, διο· καὶ ἠ/γνώσις τῆς μεταβολῆς αὐτῶν καὶ κινήσεως ὁμοίως ἀεὶ διαμνεῖ ἠ/αὐτῆ/Καὶ ἐστὶν ἀποθροῦα εἰς ἐπιστημῆν” (*trad. n.*: „Ființările prin natură e posibil să fie examinate într-un dublu fel: sau că posedă potrivit fiecăreia limitări prin circumstanțele materiale pe care le cuprind și prin reunirea diferitelor accidente ... sau fiecare este examinată într-o manieră mai general detașată prin natură de circumstanțe materiale ... Și, pe de o parte, cele dintâi se mișcă neîncetat și își schimbă originea și pier și sunt în neîntreruptă curgere și, pe de altă parte, sunt examinate în curgere prin abstractizarea circumstanțelor, sau esența acestora, în măsura în care revine la ea însăși, rămâne până la capăt invariabilă în mișcare, schimbare, generare și distrugere. Căci omul rămâne om și definiția lui poate fi totdeauna aceeași și calitățile sunt totdeauna urmărite îndeaproape de către gândire, aceleași calități fiind ale acelorași oameni, din cauză că și cunoașterea schimbării lor și a mișcării deopotrivă rămâne totdeauna aceeași. Iar [cunoașterea] este îndreptată către știință”).

²⁶ Aristotel, *Et. Nic.*, VI (Z), 3, 1139b, 33–35: „ὅταν γὰρ πὼς πιστευῆ/καὶ γινώσῃται αὐτῶ/ ὡδιν ἀ/ἀρχαῖν/εἰς τὰτα· εἰ γὰρ μῆ· μάλλον τοῦ συμπερασματος, κατὰ συμβεβηκος εἶδε τὴν ἐπιστημῆν.” (*trad. n.*).

²⁷ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 42: „Κυρίως ἐπιστημῆ εἶστιν φυσικῶς κρινόμενῃ, ἢ ἀρχαῖ· ἐναργεῖς τε εἰς τὴν καὶ ἀναμφισβήτητοι, γινώσῃ φυσικῆ/ἐξετάζομεναι, οὐκ εἰς τιν ἀ/ἀρχαῖν περι/φυσεως ἐπιστημῆς ἀρχαῖν Εἰ δὲ κατ' ἄλλον τροπὸν ἢ εἰς ὑποθεσεως ἐφερας τινος διδασκαλιῶς, μῆ συμφωνουσης τῆ/φυσικῆ/ τῶν ἀνθρώπων γινώσῃ, ψευδεῖς κρινονται, τοῦτο οὐκ ἀ/ἀρει τὴν ἀκρίβειαν τῆς φυσικῆς ἐπιστημῆς, ἀλλ' ἐλάνθωμα εἶστιν ἀνθρώπινης ἀσθενείας ... Εἰ δὲ: ... καὶ πιθανοῖς (λογοῖς) ἐστὶν ὄβᾳ (χρᾶται ἠ/φυσικῆ), τοῦτο οὐβεν κἄλυσαι το· εἶναι ἀληθῆς ἐπιστημῆν ... Οὐ γὰρ ἀναγκη εἶστι τὰ ἐπιχειρήματα οἷς χρωμεθα εἰς πάσης τῆς ἐπιστημῆς ἀποδειξεῖς εἶναι” (*trad. n.*: „În sens propriu este știință, în sens natural este capacitate de disociere, care sunt principii evidente și necontestate, cercetate în profunzime prin cunoaștere fizică, precum sunt de exemplu principiile privind știința fizicii. Dar, dacă potrivit altui fel de a privi sau prin ipoteză cineva are o învățătură diferită, care nu este în acord potrivit fizicii cu cunoașterea oamenilor, judecate fiind ca false,

Corydaleu susține că putem ajunge la știința despre acele lucruri pe care le sesizăm potrivit cunoașterii *prin cauza adevărată și proprie* (δι' ἀληθούς και οἰκειῶς αἰτίας), altfel spus, având convingerea că aceasta este cauza lucrului respectiv și că este imposibil să fie alta²⁸. Pe de altă parte, fizica este o *disciplină a gândirii discursive* (ἐξῆς διανοητικῆς) și *parte a filosofiei teoretice* (μερος τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας) care se ocupă de corpul natural cu scopul de a-i cunoaște proprietățile cu ajutorul principiilor aceluia corp²⁹.

Corydaleu distinge *trei* tendințe mai importante între răspunsurile pe care le dau filosofii *moderni* sau *mai noi* (οἰνεωτεροί), cum îi numește el, întrebării privind *obiectul fizicii*. Primul răspuns „este comun interpretării potrivit comentariilor Grecilor și însuși Filosofului³⁰, oricare transmițând prin tradiție, în cele opt cărți fizice, principiile corpurilor fizice, care sunt și urmărite absolut de către gândire la toate corpurile fizice”. Al doilea răspuns vizează cea mai mare parte a filosofilor moderni din Italia, contemporani lui Corydaleu. Aceștia afirmă că obiectul fizicii este același cu obiectul întregii naturi, altfel spus, fizica trece dincolo de corpurile și de principiile fizice. Al treilea răspuns urmează calea de mijloc, neadăugând nimic primelor două³¹.

acest lucru nu face să dispară exactitatea științei fizicii, ci este inferioritatea slăbiciunii omenești ... Iar dacă ... și argumentele persuasive sunt dintre cele de care (se servește Fizica), acest lucru nu este o probă contra faptului de a fi adevărată știință ... Căci nu este necesar ca argumentele de care se slujește întreaga știință să fie demonstrații”.

²⁸ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 43: „... δυναμεθα εἰσιστημην λαβεῖν περι:εκεινων ὡς λαμβανομεν γνωσιν, δι' ἀληθούς και οἰκειῶς αἰτίας, εἰθρες ταυτην οἰ του' γνωσκομενου αἰτια εἰστι και: ἀφουατον ἀλλως εχειν” (trad. n.: „... putem să ajungem la știința despre acele lucruri pe care le sesizăm potrivit cunoașterii prin cauza adevărată și proprie, observând că aceasta este cauza a ceea ce este cunoscut și este imposibil să fie altfel”).

²⁹ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 43: „(Ἡ Φυσικῆ) εἰστιν ἐξῆς διανοητικῆς/μερος τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας, καταγινόμενῆ περι:το:φυσικον σωμα ... σκοπον εχουσα την γνωσιν των παθηματων του' φυσικου' σωματος, δια:των ἀρχων του' αυτου” (trad. n.: „(Fizica) este o disciplină a gândirii discursive, parte a filosofiei teoretice, care se ocupă de corpul natural ... având drept scop cunoașterea proprietăților corpului natural, cu ajutorul principiilor aceluiași corp”).

³⁰ Teofil Corydaleu se referă aici la Aristotel, pe care-l numește Filosoful, și la comentatorii greci antici ai tratatelor de fizică ale lui Aristotel, anume la Alexandru din Afrodisia, Asclepius, Simplicius, Philoponus, Olympiodorus, ale căror interpretări le cunoștea foarte bine și le prețuia cel mai mult între toate celelalte, latine, arabe sau bizantine.

³¹ Corydaleu, *Physica*, p. 47: „Τρεις φερονται παρα:τοις νεωτεροις δοξαι, ... ημειν κοινῆ:τη/γνωμη/των Ἑλληνων υπομνηματισμων και αυτου' του' Φιλοσοφου, οἱδινες παραδιδωσιν, εἰν τοις οκτω: των φυσικων βιβλιωις, τας αρχας των φυσικων και: απλως τα: παρακολουθουντα των φυσικων παντων. Των δε: νυν φιλοσοφουντων εἰν Ἰταλια/οἰπολλοι: το: περι:ου|ολογος εἰνταυθα φασι εἶναι, οδκαι:εἰν:πασης τῆς περι:φυσεως εἰσιστημης, ὡς γενος εἰσιστητον υποτιθεασι. Ἐτεροι δε: την μεσσην βαδιζειν οἰονται, ὡς μεν προσεχες θεωρουμενον συμφωνως τοις Ἑλληνι λεγοντες εἶναι τας αρχας και:εκεινοι εἰς οδ:αφαιρονται αι:αρχαι: το: αυτο:τιθεντες οδκαι:οἰνεωτεροι των Ἰταλων” (trad. n.: „Trei răspunsuri sunt menționate potrivit opiniilor filosofilor mai noi, ... unul este comun interpretării potrivit comentariilor Grecilor și însuși Filosofului, oricare transmițând prin tradiție, în cele opt cărți fizice, principiile corpurilor fizice care sunt și urmărite absolut de către gândire la toate corpurile fizice. Dar cei mai mulți dintre cei care filosofează acum în Italia spun că despre ceea ce vorbește tratatul acolo este și privitor la întreaga știință despre natură, după cum presupune genul obiectului științific. Alții sunt de părere să urmeze calea de mijloc, cum sunt cei care continuu examinează de acord cu spusele Grecilor principiile și acele lucruri spre care conduc principiile, fiind același lucru cu cele presupuse și de către filosofii mai noi dintre cei italieni”; p. 47).

După ce le supune unei critici amănunțite, Corydaleu respinge opiniile contemporanilor săi³², concluzionând că „ceea ce este comun tuturor corpurilor fizice care sunt urmărite îndeaproape de către gândire sunt principiile și ceea ce este comun celor ce însoțesc corpurile fizice, (...) precum este mai ales mișcarea”³³. Corydaleu consideră că principiile unei științe nu pot fi demonstrate *a priori*, ci doar probate *a posteriori* prin efectele lor, prin inducție sau prin datele simțurilor, iar aceste lucruri valabile pentru o știință în genere sunt cu atât mai valabile în privința fizicii, aici fiind vorba de influențe și efecte sensibile mai bine cunoscute, spre deosebire de cauze care nu sunt³⁴.

Comentariul propriu-zis al tratatului de fizică începe cu analiza foarte amănunțită a introducerii unde Corydaleu arată și comentează sensul pe care filosofii contemporani îl dau anumitor termeni. El încearcă să demonstreze teza potrivit căreia „cunoașterea referitoare la gândirea discursivă se naște din cunoștința existentă mai înainte”³⁵. Cu alte cuvinte, cunoașterea teoretică are la bază cunoașterea dobândită datorită simțurilor. Așa cum spune Tsourkas, acest principiu corydaleean este identic celui pe care-l va afirma peste puțin timp și John Locke, întemeietorul empirismului englez, sub forma, celebră de acum, *nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu* (nu există nimic în gândire care să nu fi fost mai întâi în simțuri). Dincolo de faptul că același principiu fusese enunțat mai întâi de către Aristotel în vechime, Tsourkas susține³⁶ că Teofil Corydaleu extinde acest principiu, „cel puțin în teorie, asupra fizicii, știință care, spune el, nu ajunge la cunoaștere *a priori*, ci după ce a luat cunoștință de lumea exterioară datorită simțurilor”³⁷. Altfel spus, aceste principii nu sunt susținute de rațiuni metafizice sau

³² Cf. Cl. Tsourkas, *op. cit.*, p. 195.

³³ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 48–49: „... Τα κοινή/πάσι παρακολουθούντα τοις φυσικοῖς (σωματά), ταῦτα δεῖ εἶναι ἀθάρατα· καὶ τὰ κοινή/παρεπομένα τῶ/φυσικῶ/σωματι εἰν ἰσχυρῶν συμβαλλόμενα, οἷον μάλιστα εἶναι ἡκίνησις” (*trad. n.*: „...Ceea ce este comun tuturor (corpurilor) fizice care sunt urmărite îndeaproape de către gândire, acestea sunt principiile și ceea ce este comun celor ce însoțesc corpurile fizice, care sunt reunite în discursul celor vechi, precum este mai ales mișcarea”).

³⁴ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 54: „Οὐχ’ οἷον τε εἶναι τῆς αὐτῆς ἐπιστημῆς δειχθῆναι τὰς ἐκείνης ἀρχὰς, ἐκ τῶν προτέρων δηλονότι. Δεικνύνται μὲντοι ἀθάρατα· δια τῶν ὑπέρων καὶ αἰτιατῶν καὶ δι’ ἐξαγωγῆς καὶ τῶν αἰσθησῶν γνωριμῶν ... (Αἰκοῖναι ἀρχαὶ τοῦ ἐπιστητοῦ γένους δεύονται) ἀπαπτύσεως καὶ ἐμπεδωσῆς ἐκ τῶν αἰτιατῶν καὶ ἡμῖν μάλλον γνωριμωτέρων καὶ τοῦτο μάλιστα εἶναι τῆς περὶ φύσεως ἐπιστημῆς συμβαίνει, εἴρ’ ἢ καὶ τὰ πολλὰ τῶν αἰτιῶν, τὰ αἰτιατά· καὶ αἰετὲρ γινώσκονται, δια τὸ τὰς μὲν ἐνεργείας αἰσθητάς εἶναι, μὴ ὁμοίως δὲ καὶ τὰ αἰετα” (*trad. n.*: „Cum de exemplu nu sunt probate principiile unei științe prin aceeași știință, din cele anterioare cu alte cuvinte. Cu toate acestea, principiile sunt probate cu ajutorul celor posterioare și celor produse printr-o cauză, și deopotrivă prin inducție și prin cele cunoscute prin simțuri ... (Principiile comune genului științific sunt probate) prin explicație și prin observație din cele produse printr-o cauză și mult mai bine cunoscute nouă, iar acest lucru se întâmplă mai ales în privința științei despre natură, în privința căreia multe dintre cauze, cele produse printr-o cauză și influențele sunt mai bine cunoscute, din cauză că influențele sunt perceptibile prin simțuri, dar nu la fel și cauzele”; p. 54).

³⁵ Corydaleu, *Physica*, p. 57: „Μαθησις διανοητικῆ· ἐκ προϋπαρχούσης γίνετα γνώσεως” (*trad. n.*: „Cunoașterea referitoare la gândirea discursivă se naște din cunoștința existentă mai înainte”).

³⁶ Tsourkas îl citează pe Corydaleu, *Physica*, p. 57, fără a reda textul grec.

³⁷ Cl. Tsourkas, *op. cit.*, p. 196.

teologice, ci de cele fizice de vreme ce fizica își cercetează obiectul prin raționamente, dar pornind de la cunoștințe dobândite prin simțuri³⁸.

Potrivit lui Aristotel, există în genere două feluri de cunoștințe. În primul rând, sunt *cunoștințele care ne vin din simțuri*, pe care limba greacă le desemnează prin verbul εἶδεναι³⁹. În al doilea rând, sunt *cunoștințele care ne vin prin știință*, cunoștințele științifice, adică ceea ce se exprimă în greacă prin expresia ἐπιστάσθαι ἐπιστημῆ. Căci, spune Corydaleu, „gândim că avem capacitatea de a cunoaște fiecare lucru atunci când presupunem că înțelegem cauza prin care există lucrul”⁴⁰.

Așa stând lucrurile, problema pe care și-o pune acum Corydaleu este calea pe care trebuie să o urmeze cercetarea naturii. Este evident că fizicianul trebuie să aleagă *calea cercetării* între cele două posibilități având ca puncte de plecare fie *ceea ce este mai apropiat prin simțuri de noi*, fie *ceea ce este mai apropiat de natura însăși și mai depărtat de noi*. Cu alte cuvinte, cercetarea adevărului în natura poate începe de la *cercetarea efectelor realizate* în corpurile compuse sensibile, sau de la *cercetarea a ceea ce este cel mai depărtat de simțurile noastre*, fiind cauza lumii sensibile.

Răspunsul lui Corydaleu este cât se poate de clar, în sensul că cercetarea trebuie să înceapă cu studiul primelor, adică al efectelor, al corpurilor compuse sensibile care sunt mai apropiate de simțurile noastre. Pornind, pe de o parte, de la principiul corydaleean potrivit căruia cunoașterea trebuie să înceapă de la cele mai cunoscute către cele necunoscute și, pe de altă parte, de la principiul aristotelic potrivit căruia cele cunoscute prin noi și cele cunoscute prin natură nu sunt aceleași, ci contrare, Corydaleu concluzionează că trebuie să se înceapă de la cele mai cunoscute și mai clare nouă către învățătura principiilor⁴¹.

³⁸ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 57.

³⁹ εἶδεναι – *inf. perf. 2 de la εἶδω* = a vedea, a observa, a examina, a se reprezenta, a se figura, a se arăta, a face să se vadă etc. (cf. A. Bailly, *Le Grand Bailly. Dictionnaire grec-français*, Paris, Éd. Hachette, Paris, 2000, p. 585).

⁴⁰ Corydaleu, *Physica*, p. 61: „ἐπιστάσθαι δ' ἕκαστον οἴμεθα, ὅταν τὴν αἰτίαν οἴμεθα γινώσκειν δι' ἡδ' τοῦ πράγμα ἐστὶν (trad. n.: „gândim că avem capacitatea de-a cunoaște fiecare lucru atunci când presupunem că înțelegem cauza prin care există lucrul”).

⁴¹ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 72: „Δεῖ γὰρ παντὸς διατῶν ἡμῖν γνωριμωτέρων τὴν γνώσιν θηράσθαι τῶν ἀγνωστομένων καὶ ἀσαφῶν, οὐ γὰρ αὐτὰ; δεῖ εἶναι γνωριμὰ ἡμῖν καὶ τῆ/φύσει, ἀλλὰ; τοῦ/αντιῶν. Τῆ/μεν γὰρ φύσει γνωριμάνεισιν ὅσα αἰτιωδέστερα καὶ μερῶν ἔχοντα λόγον καὶ; ἀπλουστερα, ἡμῖν δε; τα; αἰτίατα; μαλλον καὶ; ὀλοσχηρῆ καὶ; συνθετα καὶ; ὅσως ἡμῖν γνωριμα μαλλον, καὶ; πρώτα τῆ/αἰσθησει ἐγγυτερα, τῆ/δε; φύσει γνωριμα μαλλον τα; τῆ/αἰσθησει πορρωτερον. Τα; δε; τῆ/αἰσθησει πορρωτερον διττου' γενους εἰσιν; τα; μεν ἀθλα, τα; δε; ἀπλουστερα καὶ; ὅθεν ἡφρσις δημιουργεῖν ἀρχεται. Ἐνταυθα δε; τῆ/φύσει γνωριμα λεγεται, οὐ γὰρ αὐθλα, οὐ γὰρ τῆς φυσικῆς ταῦτα θεωριῶς εἰσιν ἀλλὰ; τα; ἀπλουστερα καὶ; στοιχειωδέστερα, ἡμῖν δε; τα; ἐγγυτερον τῆ/αἰσθησει γνωριμωτερα, ὅσα ἡ/ἡμετερα ψυχη; ἀπλῶς καὶ; γυμνη; παντος οὐδὰ φαντασματος, τὴν ἀρχὴν πρώτως ἐντυγχανει τῆς καθ' ἕκαστα καὶ; αἰσθητοῖς ἀφ' ὧν δια; τῶν αἰσθησεων εἰσδεχομενη τα; φαντασματα ἐκ τῆς ὁμοιωσεως τούτων τὴν γνώσιν ἀναμαρτυεται τῶν ἀρχῶν ... Ἐκ τῶν ἡμῖν γνωριμωτέρων καὶ; σαφεστερων (ἀρα) προαγειν ἀναγκη ἐν τῆ/τῶν ἀρχῶν διδασκαλιῶν/ Τα; δε; τῆ/φύσει γνωριμωτερα καὶ; σαφεστερα, οὐχ εἰσιν ἡμῖν γνωριμα καὶ; σαφη/ ἀλλὰ; τοῦ/αντιῶν” (trad. n.: „Într-adevăr, în orice caz trebuie să fie urmărită cunoașterea cu ajutorul celor mai cunoscute nouă în comparație cu cele necunoscute și obscure, iar cele cunoscute prin noi și

Așa cum s-a văzut, fizica drept știință a corpurilor fizice sensibile nu are nevoie în explicațiile ei de nicio doctrină metafizică sau teologică, Corydaleu rămânând consecvent acestui principiu și refuzând orice încercare de imixtiune a unor asemenea elemente străine de ceea ce socotea el a fi natura ei adevărată. Precum toți neoaristotelicienii fizicieni, spune Cleobulos Tsourkas⁴², Corydaleu cunoștea *metoda inductivă*, care, mai târziu, va deveni pentru știința modernă baza cercetării fenomenelor naturii. Dar acest fapt n-a dus la consecințe privind abordarea cercetării de către el sau ceilalți fizicieni neoaristotelici, căci pentru toți, pornind de la rădăcinile aristotelice în fapt, superioritatea teoriei în fața practicii era de necontestat. Refuzând lumea sensibilă și făcând, până la urmă, din fizică o metafizică, ei pot fi totuși considerați, prin ideile rezumate mai sus, precursori care marchează tranziția de la epoca medievală la cea modernă⁴³.

Ca o caracteristică generală, așa cum s-a spus, filosofia corydaleeană a naturii este străină de orice elemente metafizice sau teologice, încercând să explice fenomenele fizice pe baze raționale fără argumente de altă natură străină de cele proprii. Aceeași grijă de a nu amesteca în demonstrații fizice argumente metafizice sau teologice o vom întâlni în cazul metafizicii lui Corydaleu, unde el se străduiește să nu aducă argumente fizice în demonstrațiile metafizice.

S-a vorbit mai sus despre convingerea lui Corydaleu ca cercetarea naturii să înceapă de la simțuri, contra convingerii unei bune părți a filosofilor occidentali care recomandau calea inversă, anume de la analiza fenomenelor universale și generale către lucrurile sensibile. Corydaleu subliniază însă calea proprie ori de câte ori are ocazia. De vreme ce argumentele generale nu sunt o probă decât în acord cu cele sensibile, cunoașterea noastră e necesar să înceapă de la senzație⁴⁴. Teoriile filosofilor mai noi îi par lui Corydaleu o „vorbărie nesfârșită”, ei neținând cont de un adevăr elementar al aristotelismului: totdeauna cele cunoscute prin natură sunt potrivit ordinii creației și generării, cunoscute mai puțin în scopul de a fi

prin natură nu sunt aceleași, ci contrare. Căci, pe de o parte, cele cunoscute prin natură sunt tot atâtea ca și cele mai mult referitoare la cauză și dintre părțile având raționalitate și mai simple, dar prin noi cele produse mai ales și în întregime printr-o cauză și cele compuse sunt în general și cunoscute nouă mai mult, iar primele sunt mai apropiate prin senzație, dar cele cunoscute prin natură sunt mult mai îndepărtate de cele prin senzație. Pe de altă parte, cele mai îndepărtate prin senzație sunt genuri în dublu sens, genuri imateriale în primul rând, genurile cele mai simple în al doilea rând, de la care natura începe să creeze. Dar chiar acolo se spune că sunt cele cunoscute prin natură, nu cele imateriale, căci acestea nu aparțin teoriei fizicii, ci acelea mai simple și mai elementare, dar nouă mai apropiate fiindu-ne mai cunoscute prin senzație, pentru că sufletul nostru, considerat în mod absolut fiind deopotrivă lipsit de orice imagine, întâlnește mai întâi principiul potrivit fiecăroră și celor sensibile de la care, cu ajutorul simțurilor fiind receptate imaginile din asemănările acestora, se formează cunoașterea principiilor... De la cele mai cunoscute și mai clare nouă este necesar (atunci) să se avanseze în învățătura principiilor. Dar cele mai cunoscute și mai clare prin natură nu ne sunt nouă cunoscute și clare, ci dimpotrivă”).

⁴² Cf. Cl. Tsourkas, *op. cit.*, p. 198.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Corydaleu, *Physica*, p. 81: „*Ἡ ἡμετέρα γνώσις ἀπὸ τῆς αἰσθησεως ἀρχεται καὶ οὐ καθόλου λόγοι οὐ δοκιμάζονται οὐ μὴ τοῖς αἰσθητοῖς συμφωνοῦντες*” (*trad. n.*: „Cunoașterea noastră începe de la senzație și argumentele generale nu constituie o probă decât fiind în acord cu cele sensibile”).

fost instruiți și, alternativ, pentru noi fiind anterioare și mai bine cunoscute cele mai apropiate simțurilor⁴⁵.

În această ordine de idei, Corydaleu expune, analizează și respinge cele două teorii care circulau printre contemporanii lui privitor la ceea ce se percepe mai întâi de către spiritul nostru, universalele sau speciile. Dar, asemenea maestrului său Aristotel, Corydaleu este un critic constructiv și, în locul teoriilor pe care le critică și desființează, el propune propriile teorii. Astfel, este perceput mai întâi de către spiritul nostru, într-o primă fază, *obiectul fizic* ca pe un *lucru individual*, apoi, într-o a doua fază, sunt adăugate de către spirit elementele obținute *prin abstractizare* (κατὰ ἀφαιρέσιν). *Cele care acționează către producerea formei inteligibile* (ταῖς ἐνεργουῦντα εἰς παραγωγὴν τοῦ νοητοῦ εἶδους), spune Corydaleu, și a *gândirii intuitive* (ἡλνοῦσι") sunt *gândirea activă* (ὀλοιοητικοῦ νοῦ) și *imaginea* (τοῦ φαντασμα), care nu acționează *potrivit cunoașterii* (κατὰ ἄνωσιν) și *alegerii premeditate* (κατὰ προαίρεσιν ἐνεργεῖ), ci *potrivit naturii* (κατὰ φύσιν)⁴⁶. Corydaleu subliniază mai departe că nu este vorba de cunoașterea științifică (περι τῆς ἐπιστημονικῆς) care se obține prin abstracție, ci de percepția lucrurilor⁴⁷. În legătură cu acest pasaj, Cleobulos Tsourkas remarcă faptul că Jochem atribuie în mod cu totul eronat unor termeni, cum este în acest loc termenului ἐλαμπομενοφ (*iluminat*), un sens metaforico-teologic de care Corydaleu este străin, el referindu-se mai degrabă la ceea ce s-ar putea numi *răspândirea luminii intelectului*⁴⁸.

⁴⁵ Corydaleu, *Physica*, p. 81–82: „Τὴν ἀνασκευασθεῖσαν μέχρι τοῦδε ἀπεραντολογίαν τῶν νεωτέρων, εἴτερα διαδέχεται οὐχ ἧττον τεθρυλλημένη παρὰ αὐτοῖς ζήτησις ... Τοῦτο καὶ τοῖς ὁμοῖοις οἱ Λατῖνοι δυσχυρίζονται τὴν οἰκείαν γνώμην κρατῶναι, ἡμῖν μὲντοι μετα τοῦ Φιλοσοφου καὶ τῆς ἀληθείας ... οὐδὲ ἀμνηστῆσαι γνώμια κατὰ τὴν τάξιν τῆς δημιουργίας καὶ γενεσεως ἐστιν, ἧττον γνώμια μηδὲ πεπαιδευμένοισι καὶ ἐναλλάξ ... προφ ἡμῶν προτέρα καὶ γνωριμωτέρα ταῖς ἐγγυτέρω ταῖς αἰσθησεσι” (trad. n.: „Fiind de tot despuiată până la această vorbărie nesfârșită a filosofilor mai noi, cealaltă cercetare e înlocuită prin cercetarea lor nu mai puțin repetată fără încetare ... Aceștia și celor asemenea Latini le opun cu forță interpretarea proprie, și nouă firește împreună cu Filosoful și adevărul ... pentru că totdeauna cele cunoscute prin natură sunt potrivite ordinii creației și generării, cunoscute mai puțin în scopul de a fi instruiți și alternativ ... pentru noi fiind anterioare și mai bine cunoscute cele mai apropiate simțurilor”).

⁴⁶ Corydaleu, *Physica*, p. 92–93: „Τα ἐνεργουῦντα εἰς παραγωγὴν τοῦ νοητοῦ εἶδους καὶ τῆς νοησεως, ὀλοιοητικοῦ νοῦ ἐστι καὶ το φαντασμα, ἀμφοτερο δε ταυτα κατὰ φύσιν ἐνεργουσι. Ουτε γὰρ ὀλοιοητικοῦ νοῦ κατὰ γνώσιν καὶ προαίρεσιν ἐνεργεῖ, ἀλλὰ δικτὴν φωτοφ καὶ κατὰ φύσιν τὸν φαντασμα ἀναλογῶς ἐνεργεῖ εἰς τὸν νοῦν, ὡφ τα ὀφρατα προφ τὴν ὀβασιν, τὴν τελειωτατὴν ἀρα νοησιν ἐμποιοῦσιν εὐθυφ, μη κωλυόμενα ...” (trad. n.: „Cele care acționează către producerea formei inteligibile și deopotrivă a gândirii intuitive sunt gândirea activă și imaginea, iar acestea amândouă acționează potrivit naturii. Căci nici gândirea activă nu acționează potrivit cunoașterii și alegerii premeditate, ci în felul de a fi al luminii și potrivit naturii; iar imaginea acționează asupra gândirii prin analogie, precum cele vizibile față de vedere, și tocmai atunci ele fac să se nască de-a dreptul cea mai desăvârșită gândire intuitivă, nefiind împiedicate ...”).

⁴⁷ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 93–94: „μεμνησθαι χρεων οὐδὲ οὐ περι τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ εὐκρινουφ νοησεως ἐνταυθα ὀλογοφ, ἀλλὰ περι τῆς συγκεχυμενηφ ... καὶ δι τῆς πεφυκυιάφ ἡμῖν γινεσθαι κατὰ ἀρχαφ, μηδὲ πεπαιδευμένοισι ...” (trad. n.: „trebuie să se amintească că nu despre cunoașterea științifică și despre gândirea intuitivă distinctă este în acest moment discursul, ci despre ceea ce a trecut neobservat ... și prin urmare despre ceea ce s-a născut natural prin noi fiind generat potrivit principiilor, nefiind încă obținute prin educație ...”).

⁴⁸ Cf. Cl. Tsourkas, *op. cit.*, p. 200.

Prin urmare, potrivit lui Corydaleu, *fizica* sau *filosofia naturală* este *știința al cărei obiect de cercetare este lumea fizică*. Cu alte cuvinte, obiectul fizicii nu este *prima finalitate* (το~~π~~ρῶτον τελος), altfel spus Dumnezeu, căci în lumea fizică este vorba despre *finalitatea fizică* (το~~π~~ρῶτον τελος) sau materială⁴⁹.

După aceste prime capitole introductive la filosofia naturală în genere, Teofil Corydaleu începe comentariul propriu-zis la cărțile tratatului aristotelic *Physica*. Acesta este tratatul de filosofie naturală generală, unde sunt studiate în opt cărți, care au fost grupate cel mai probabil de tradiția peripatetică ulterioară Lykeion-ului aristotelic, cele mai generale probleme ale domeniului naturii (φυσικα).

⁴⁹ Cf. Corydaleu, *Physica*, p. 65: „Περὶ δὲ τοῦ πρώτου τελους ὁ θεὸς ἐστὶν ὁ θεός, ... οὐκ ἐστὶ λόγος ἐν τοῖς φυσικοῖς περὶ τοῦθου, ἀλλὰ περὶ τοῦ φυσικοῦ τελους, οἷον ἐστὶ τοῦ ἐνυλον εἶδος” (*trad. n.*: „Nu despre prima finalitate care cu certitudine este Dumnezeu, ... nu despre acest lucru este discursul din cărțile fizice, ci despre finalitatea fizică, precum este forma materială”).